Albert Bacaria

NOTES SOBRE LES CERÀMIQUES PALEOCRISTIANES DEL VALLÈS

Quan parlem de ceràmiques paleocristianes o Dérivées-des- sigillées Paléochrétiennes (DSP) ens referim a les produccions de ceràmica fina dels tallers localitzats al Sud de la Gàl·lia, entre Burdeus i Marsella, que tenen lloc a finals del Baix Imperi romà. Es caracteritzen per estar fabricades a torn, portar decoració estampada i normalment vernís, i produir-se en coccions oxidant i reductora.

La seva presència en el litoral i l'interior de Catalunya està documentada en prop d'una cinquantena de jaciments, tant rurals com urbans. Tipològicament hi són representades una part important del repertori de formes conegudes, destacant en nombre la forma Rigoir 1, 3 i 18. En alguns jaciments van acompanyades de produccions locals que les imiten, i que presenten les mateixes formes i motius decoratius, però tractant-se de peces més grolleres i no gaire representatives pels pocs fragments trobats.

Cronològicament, es tracta d'una producció ceràmica que abraçaria un ampli període de fabricació de més d'un segle, des de finals del s. IV dC fins a principis del s. VI dC, en les seves diferents fases i estils de producció, i amb els seus tallers localitzats a tota la Gàl·lia meridional. Però si ens referim a la presència d'aquestes ceràmiques al NE de la Península Ibèrica, aquesta cronologia queda delimitada a la primera meitat del s. V dC.

Efectivament, sembla clar que les importacions de DSP al litoral septentrional de la Península tindrien lloc exclusivament durant aquest període, tal com confirmen els resultats de diferents intervencions arqueològiques en alguns del nostres jaciments[1]. Tanmateix, aquestes importacions coincidirien amb el moment en què la seva producció es caracteritza per una millor qualitat tècnica i estilística, fabricant tant en cocció reductora com oxidant. Serien contemporànies de determinades produccions africanes de sigil·lata clara D i de sigil·lata Hispànica tardana, tot i que en els jaciments del nordest peninsular són molt minoritàries en nombre respecte de les primeres.

En referir-nos a ceràmiques d'importació, cal saber-ne, doncs, quines serien les seves rutes comercials de distribució i redistribució.

La seva comercialització, s'estén per tota la Mediterrània, però més significativament per les costes del Golf de Gènova i pel litoral ibèric. Es un comerç limitat quant a volum i es evident que aniria acompanyat d'altres productes i mercaderies més importants des del punt de vista econòmic.

De les tres grans àrees de producció d'aquestes ceràmiques, centrades en la regió Atlàntica, el Llenguadoc i la Provença, només les dues últimes exportarien els seus productes cap a les costes mediterrànies, mentre que els tallers atlàntics ho farien cap a l'interior de la Península.

Acceptant la premissa de que les ciutats i viles del litoral haurien estat les receptores directes per via marítima d'aquestes ceràmiques des dels seus centres de fabricació i a través d'algun port de la Gàl·lia meridional, veurem també com hi hauria unes rutes de redistribució cap a l'interior que, en el cas que ens ocupa de la Catalunya central, estarien en funció de les vies que comuniquen les comarques del Barcelonès i del Maresme, amb un alt índex de densitat de poblament en època romana tardana, amb el Vallès Oriental i Occidental.

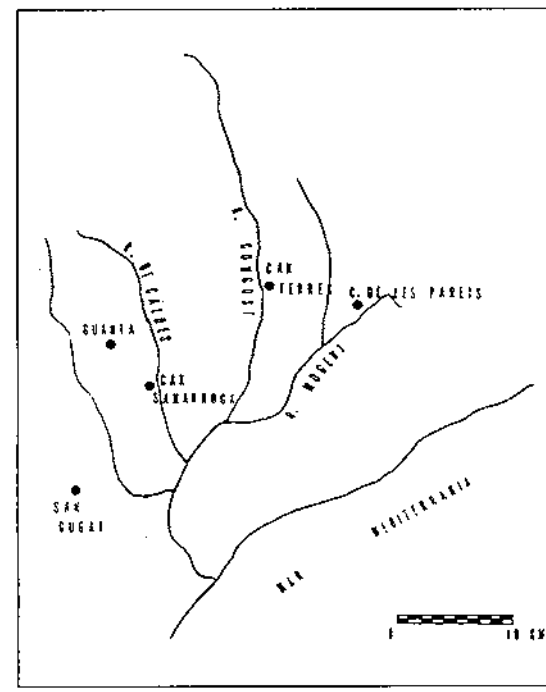

Figura 1. Mapa de jaciments del Vallès amb ceràmiques paleocristianes.

(1) Bacaria, A. Un lot de Dérivées-des-Sigillées Paléochrétiennes à Iluro (Mataró, el Maresme). Documents d'Archéologie Méridionale, 10 (1987), pàg. 124-129.

l'EBA. Un abocador del segle V dC en el Fòrum Provincial de Tarraco, Tarragona, 1989, pàg. 156-172.

Ja en terres del Vallès, la concentració de jaciments amb presència de DSP estaria en funció de tres eixos geogràfics: la vall del Mogent amb la vil·la del Camp de les Parets a Cardedeu, la vall del Congost amb la vil·la de can Terrés a la Garriga i la riera de Caldes amb els jaciments de la cova de Guanta a Sentmenat i can Samarruga a Palau de Plegamans. I una mica més cap el SO i O respectivament, també hi ha un petit lot de ceràmiques procedents de Sant Cugat del Vallès i referències d'alguns fragments del jaciment de l'Aiguacuit, prop de Terrassa; d'aquest darrer, però, no coneixem els materials.

Un fet remarcable en aquesta localització geogràfica seria que, pel que fa a la vall del Congost, no s'han documentat DSP al nucli de Granollers, almenys fins ara, però per contra sí que se'n coneixen molt més cap a l'interior, ja en terres de la comarca d'Osona, concretament a la ciutat de Vic, on hi haurien arribat probablement a través d'aquesta via de comunicació.

El conjunt de materials provinents d'aquests jaciments, alguns d'ells ja estudiats en treballs monogràfics[2], posen de manifest que majoritàriament es tracta de produccions de l'àrea del Llenguadoc, ja siguin en cocció oxidant o reductora, i que també és notable la presència d'imitacions o produccions locals constatades a la cova de Guanta i can Terrés. Hi són absents les produccions de tallers provençals que, tot i que normalment són minoritàries en els nostres jaciments (un 15% aproximadament), estan força documentades sobre totes les comarques litorals.

Les peces que hem estudiat són, en general, ceràmiques ben fabricades, amb pastes fines, compactes i depurades, i, en el cas de les importacions, sense excessives partícules de desgreixador. Els vernissos, grisos i ataronjats, són de tons no gaire forts, i estan ben adherits a l'argila.

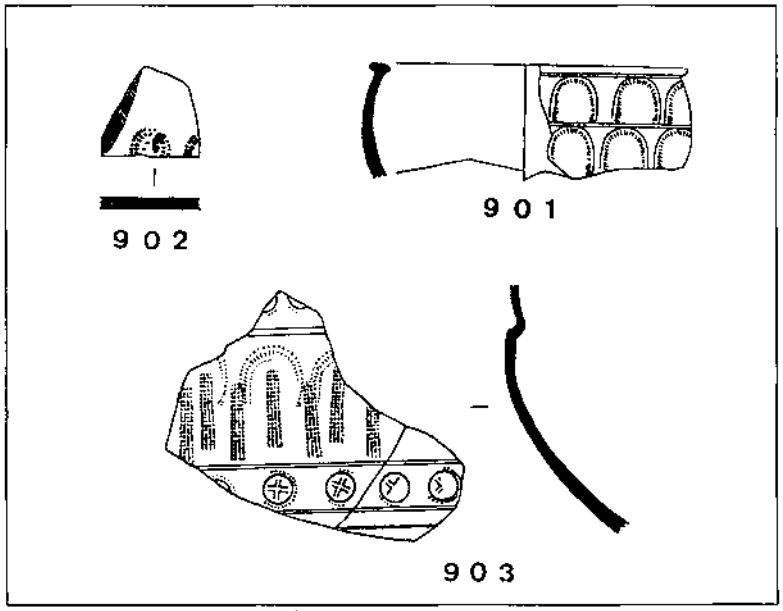
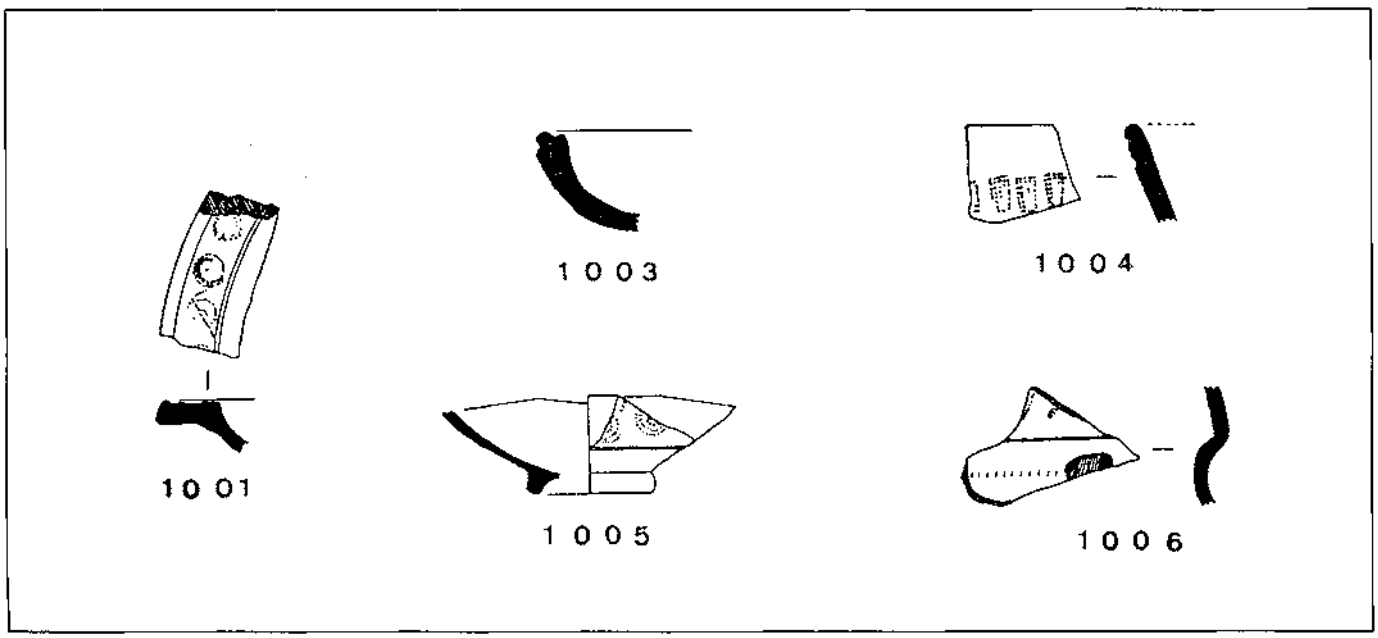

Figura 3. DSP de Sant Cugat. Formes Rigoir 1 i 6b en cocció reductora (núm. 902 i 901) i Rigoir 18 en cocció oxidant (núm. 903). Escala 1/3.

Figura 2. DSP de can Terrés. Formes Rigoir 1, 11 i 18 (Cocció reductora. Escala 1/3.

(2) Pels materials de can Samarruga consultar l'article: Bacaria, A. Ceràmiques paleocristianes del Museu de Palau de Plegamans, a Arraona 1992 (en premsa). I per els de la cova de Guanta consultar el mateix article i Bacaria, A. Les imitations de D.S.P. sur le littoral Catalan (Vème siècle après J.-C.), S.F.E.C.A.G., Actes du Congrès de Cognac, 1991, pàg. 353-363.

Tipològicament estan representades les formes més característiques: Rigoir 1 i 18 a can Samarruga, Rigoir 1, 6 i 18 a Sant Cugat, probablement la forma 1 a Cardedeu (l'estat de conservació no permet conèixer la secció dels dos fragments que hi ha), i Rigoir 1, 18 i 11a can Terrés. Els materials de la cova de Guanta, tot i tractar-se majoritàriament d'imitacions, també recullen les formes tradicionals: Rigoir 1, 3, 6 i 18.

Els motius decoratius es caracteritzen per emplenar gran part de la superfície de les peces com un element tipic de les produccions dels tallers del Llenguadoc. Aquesta característica comuna que identifica un possible mateix origen de les ceràmiques, és refermada per la repetició de punxons en peces de diferents jaciments. Així, podem observar el motiu 139 de cercles concèntrics envoltant una creu, disposat sobre el bol 903 de Sant Cugat i que trobarem repetit en algunes de les peces de can Samarruga. És un motiu ja documentat a Barcino sobre la vora d'un plat que, pel fet de decorar un bon nombre de peces en cocció oxidant, es podria correspondre amb els inicis de les produccions de DSP, tot i la manca d'estratigrafies que tenim per al conjunt dels materials.

Igualment, el motiu 135 de Cardedeu el trobem a Barcino decorant dos plats.

Aquesta relació directa entre materials apareguts al Vallès i a la costa, podria fer pensar en Barcino com a centre receptor i de redistribució de Dérivées des Sigillées Paléochretiennes cap a l'interior.

Així doncs, es pot constatar que les troballes d'aquestes ceràmiques en jaciments del Vallès Oriental i Occidental, ja siguin en vil·les o en cova, no són un fet aïllat o residual, sinó que formarien part del procés de difusió de ceràmiques gal·les durant el segle V dC a tot el litoral i prelitoral catalans, encara que fos a petita escala, a la vegada que la presència d'imitacions també és una circumstància que es va repetint en altres indrets de la nostra geografia.

Futures intervencions arqueològiques esperem que posin al descobert nous materials que permetin aprofundir en aquest estudi.

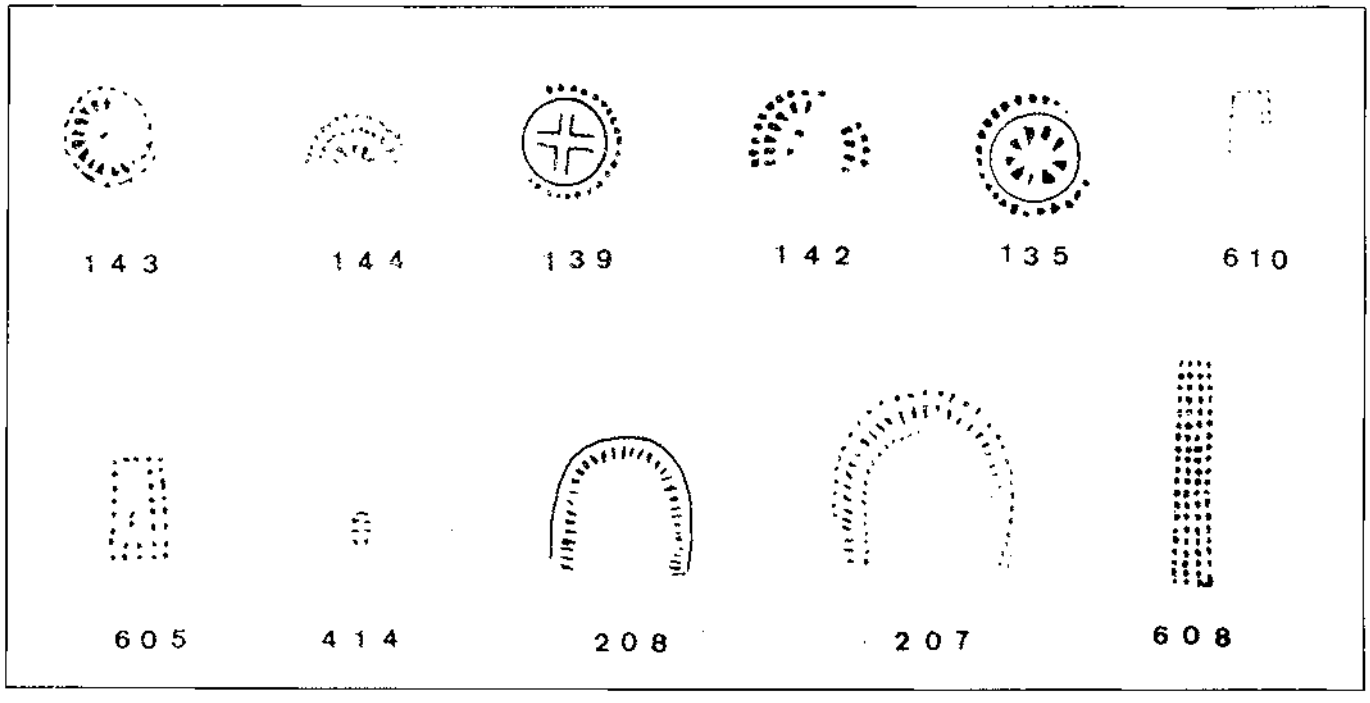

Figura 4. Punxons del Camp de les Parets (núms. 135 i 610), Sant Cugat (núm. 139, 142, 207, 208 i 608) i can Terrés (núm. 143, 144, 605 i 414). Escala 1/1.